

звуків нами використовується голосове пропеваєння з використанням символу артикулеми, для запам'ятовування та виділення согласних – карточку артикулеми з образом виникнення звука, розрізнення фонем по участю голосу (звонкий-глухой). Далі в процесі навчання встановлюється послідовність фонем в слові (розрізнення твердих та м'яких слогов), використовуються кольорові та зрительні схеми, альтернативний матеріал цікавий дітям – різноманітні кришечки, прищепки, формочки (традиційно гласний звук – червоний колір, согласний твердий звук – синій колір, согласний м'який звук – зелений колір).

На **оптико-моторному етапі** відбувається процес перешифрування звукового символу в буквенний (використання зрительного символу стилізованої букви) та моторний переклад образу букви в графему, відповідну написанню кожної окремої букви (використання «м'яких», «колючих», об'ємних букв, спільна діяльність дітей та батьків по створенню особливих букв-образів)

Таким чином, використання зрительних символів в поєднанні з іншими дидактичними можливостями дозволяє:

1. Закріплювати навчальний матеріал по висхідному шляху (від простого до складного): сприйняття артикуляторного символу звука - кольорове позначення звука з диференціацією гласний-согласний, твердий - м'який, звонкий - глухой – сприйняття образу букви через ігрову ситуацію-картинку. Обезличування слова схемою. Створення графічної схеми речення.

2. Активізувати мисльотворну діяльність дітей.

3. Освоїти прийоми самоконтролю, орієнтуючись на привабливі образи-символи.

4. Розвивати зрительно-слухомоторну координацію

5. Зняти негативізм від багаторазового повторення завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Климентьева О.Л. Підготовка дітей до навчання грамоті та профілактика порушень письма. - Дитинство-прес. , 2010.

2. Узорова О.В., Нефедова Е.А. Ігри з пальчиками.

3. Львов М.Р. Деякі особливості мови дітей, поступаючих в перший клас.- Початкова школа. – 1972. - № 8.

4. Филичева Т.Б., Чиркіна Г.В. Програма корекційного навчання старших дошкільників з загальним недорозвитком мови. – М. 2000.

5. Каше Г.А. Підготовка до школи дітей з недоліками мови.- М., 1985.

6. Полянська Т.Б. Використання методу мнемотехніки в навчанні розповіді дітям дошкільного віку. СПб.- 2010.

SPEECH COMPREHENSION OF CHILDREN WITH SPEECH IMPAIRMENTS IN PSYCHOLINGUISTIC ASPECT

Шулекіна Ю.А.

У статті розглянуто специфіку смислового сприйняття мовлення дітей з мовленнєвими порушеннями. Показано, що проблеми розуміння мовлення на різних рівнях у таких дітей обумовлені особливостями їх мовленнєвого та когнітивного розвитку. У зв'язку з цим обґрунтований психолінгвістичний підхід до діагностики та корекції труднощів розуміння мовлення в умовах мовленнєвого порушення. Автором розкрито зміст спеціальних вправ, які можуть бути використані в логопедичній роботі для розвитку семантичних операцій.

В статті розглянуто специфіку смислового сприйняття мови дітей з мовленнєвими порушеннями. Показано, що проблеми розуміння мови на різних рівнях у таких дітей обумовлені особливостями їх мовленнєвого та когнітивного розвитку. У зв'язку з цим обґрунтований психолінгвістичний підхід до діагностики та корекції труднощів розуміння мови в умовах мовленнєвого порушення. Автором розкрито зміст спеціальних вправ, які можуть бути використані в логопедичній роботі для розвитку семантичних операцій.

The issue centers on specific characteristics of speech comprehension of children with speech impairments. The problems of speech comprehension in different levels, which are caused the disbalance in development of decoding and cognitive components of speech comprehension, are presented. The importance of psycholinguistic aspect of diagnostic and correction of speech comprehension is substantiated as a perspective research trend. The author presents the content of special exercises which can be used in speech therapist's work for developing semantic operations.

Ключові слова: смислове сприйняття мовлення, стратегії смислового сприйняття мовлення, діти з мовленнєвими порушеннями, загальне недорозвитання мовлення, спеціальна підтримка, логопед, психолінгвістичний аспект

Ключевые слова: смысловое восприятие речи, стратегии смыслового восприятия речи, дети с речевыми нарушениями, общее недоразвитие речи, специальная поддержка, логопед, психолингвистический аспект.

Key words: Speech comprehension, strategies of speech comprehension, children with speech impairments, general speech underdevelopment, special support, speech therapy teacher, psycholinguistic aspect.

GLOSSARY:

- **Speech comprehension**- perception-thinking-memorizing activity aimed at reception and processing information from speech (I. Zimnya)
- **Strategies of speech comprehension** - models of taking decisions in the cognitive activity of speech comprehension (G. Bruner)
- **General speech underdevelopment** – condition of pathology speech, which are characterized by problems in all language components – phonetics, phonemic, vocabulary, grammar, syntax.

People are able to comprehend and produce linguistic forms (words, sentences, texts), but even now, in the modern science, it is not clear, what mechanisms are based on human speech. So psycholinguistic plays an important role in framing theories and practice of normal and impaired mechanisms of speech comprehension.

In psycholinguistic tradition **speech comprehension** – is perception-thinking-memorizing activity aimed at reception and processing information from speech (I. Zimnya, 1961). According to this viewpoint we can be convinced in the important fact that the linguistic and cognitive operations are involved in comprehension in the childhood. That's why speech comprehension is one of the basic elements of skills, such as listening, reading, writing, speaking and thinking. The researchers name some levels of speech comprehension. A. Leontiev [4] and I. Zimnya [3], for example, differ *perceptual, operational and meaning/sense* levels of speech comprehension. Mental work at the first level is aimed at analyses and synthesis, identification, categorization, generalization of phonemes in speech reception; then the operations of comparison, generalization of morphemes, prediction, transformation and verification syntactic structures start. The process of speech comprehension results in understanding the meaning of the linguistic forms by means of interpretation and closer definition the sense. Normal development all of these operations makes most children successful in understanding oral and written speech.

Speech pathology defines different from norms conditions of development. We will define the children who have speech disorders as a result from pathological psycho-physiological speech mechanisms, which do not agree with the age of a speaker, lag behind; are stable; are not dialectical, do not result from illiteracy, lack of language knowledge; the earlier they appear, the worse is their impact on a speaker; and need speech therapy without fail.

At the same time speaking about children with speech impairments we shall pay special attention to the children with general speech underdevelopment. A deficit in language aptitude of such category of children with speech disorders hinders accumulation of language means, understanding of rules and regulations of language as a system (Anokhin P.K., 1964). It explains why children with speech impairments actually have the problems with understanding verbal speech, whole texts in particular.

So, is speech comprehension specified in speech dysontogenesis? This question brings us to the conclusion about integrative character of research concerning development of speech comprehension of children with speech disorders. Importantly, interdisciplinary view on the problem which reflects linguistic, psychological, neuropsychological, psycholinguistic shows disbalance in development of decoding and cognitive components of speech comprehension of children with speech disorders, especially during the period of transfer from preschool speech activity to primary school speech activity. Although kids without speech problems should comprehend all types of linguistic structures, such as words and concepts, combinations of words, sentences, simple texts and texts with hidden sense.

We have supposed the unevenness of speech comprehension development of children with speech pathology. And we were right. But what was the result of it?

Our researches [5-9] were aimed at the study of speech comprehension of children with semantic disorders aged 7-9 years old. It turned out that it makes a great difference for children with speech disorders to understand different types of linguistic structures. In other words they couldn't comprehend verbal production equally, finding it the most difficult to understand linguistic structures with paradigmatic connections. So we described three levels of speech comprehension of such children. It shows that their ability to comprehend different language constructions is very low. The levels are the following: *productive, semi-productive, non-productive level*.

If kids with speech impairments can't understand speech correctly, they should use compensatory strategies in speech comprehension. Actually, their revealed compensatory strategies include: acoustic orientation on speech sound and not its meaning (acoustic strategy), formal orientation on the words in the lines (formal meaning strategy), orientation on the words and meaning hidden between the lines (deep inferential strategy) and orientation on information beyond

the lines (associations).

Usage of these compensatory strategies results in errors of productive, semi-productive and nonproductive levels. When the children with speech disorders use these strategies they make mistakes of different degree. We can count the following types of mistakes:

1. Mistakes of **Productive level of speech comprehension** are:

- Slips in response
- At random responses with possible future corrections

Most children aged 7-9 years old can make such mistakes; therefore they are not an obstacle in education of children with speech impairments.

2. Mistakes of **Semi-productive level of speech comprehension** are:

- Lack of logical and grammar constructions comprehension
- Lack of knowledge of meaning words
- Poor differentiations of synonyms

Mistakes of semi-productive level show the problems of children with speech impairments in education.

So it is possible for them to learn with normal kids if there will be adequate conditions for their special education. For example, it may be inclusive education.

3. Mistakes of **Non-productive level of speech comprehension** are:

- Associative inferences
- Poor analysis of language and logical constructions
- Difficulties in making a whole from parts
- Difficulties in inferential comprehension (between the lines)

Kids who make mistakes of non-productive level of speech comprehension never can learn school program as well as pupils their age. Therefore they need special support with special learning programs, conditions of learning, comfortable environment and daily time-table, medicine support and more than two specialist's attention (teacher, speech therapy teacher, defectologist, psychologist, neurologist, etc). Such kids go to special (correctional) schools only for children with speech impairments.

Moreover, children with speech disorders don't have only language problems. The psychological mechanisms of speech - speech memory, visual reception, attention, self-control are also in deficit. It results in the absence of whole language system, which forms human mentality. Language stops being a means of communication and cognition. It defers kid's communication experience and inhibits interaction in social environment, acquiring literacy.

There are many themes in the debate over the value of special directions and special means using by defectologists and speech therapy teachers for development speech comprehension. Taking it into account we list some of the most prominent and essential.

The first direction is diagnostic. We can name today the following goals of this work:

- To appreciate the level of speech comprehension – productive, semi-productive, non –productive level
- To reveal what kind of connections are involved in speaking activity – syntagmatic, paradigmatic, derivative
- To compare an ability to comprehend the separate words, the sentences and the whole texts

The developing of methods for diagnostic of these parameters in multidisciplinary aspect is an important research trend.

Another direction is correction. It includes special support to children in educational process. We consider neuropsychological and psychological methods should make basis for such work. Systematic usage exercises framed on these methods should make children with speech impairments successful in understanding speech.

The main goals of special work with children with speech impairments are:

- To develop the interpretative, generalization, differential-semantic, combinational and verification language operations
- To work with each type of language construction – from a word to a text
- To develop both the language and cognitive operations
- To take into account spare capacities of children with speech disorders

There are some exercises used by speech therapy teachers for developing paradigmatic component of speech comprehension of primary school pupils.

Work with the words
(theme: *a mean of a concept*)

A PLANE IS BIG SO A SHIP

A CHILD IS PRETTY SO A KITTEN

Example 4. Instructions for developing *verification* language operations:

- Which phrase is right?

A HORSE GALLOPES BUT A DOG RUNS

A HORSE GALLOPES BUT A DOG BARKS

- Explain the mistakes:

AN ELEPHANT IS BIG BUT A MOUSE IS GREY

SUGAR IS SWEET BUT PEPPER IS RED

- Find wrong phrases

ROSES ARE FRAGRANT BUT GLADIOLUSES DON'T HAVE A FRAGRANCE

THERE ARE SO MANY APPLES THIS SUMMER BUT LAST SUMMER THEY WERE SOUR

KITTEN JON IS VERY FLUFFY SO PUPPY BOR IS STILL SMALL

MARY LIKES TO DRAW IN PENCILS SO I ALWAYS CHOOSE PAINT

- Correct and explain mistake

SUMMER DAY IS LONG BUT SUMMER NIGHT IS WARM

Example 5. Instructions for developing *combinational* language operations:

- Add a word to make a right sentence

IS WALKING ALONG THE STREET

A DOG WAVES

- Remove a word to make a right sentence

WE DRAW BIG AND BLUE FLOWERS

LITTLE DOGS DANCE A CIRCUS TO THE MUSIC

CONCLUSIONS OF THE ISSUE:

Special correctional work develops both oral speech and abilities to comprehend texts in impressive types of speech activity. Moreover it helps to develop not only the language operations, such as *interpretation*, *generalization*, *differential-semantic*, *verification*, *combination*, but also the cognitive functions. A specially prepared set of exercises is recommended to use in integrative schools to support poor speakers and readers.

REFERENCES:

1. Anokhin P.K. Systemogenesis as a general regulator of brain development. Progress in Brain Research, 1964.
2. Брунер Дж. *Психология познания*. – М., 1977.
3. Зимняя И.А. *Лингвопсихология речевой деятельности*. – М.: МПСИ, Воронеж: НПО «МОДЭК», 2001.
4. Леонтьев А.А. *Эвристический принцип восприятия, порождения и усвоения речи* // *Вопросы психологии*. – М., 1974, №5.
5. Shulekina J. Developing semantic perception of the speech as a key to improvement reading skill (abstracts) / 2nd Baltic Sea Conference – 15th Nordic Reading Conference 11-13 aug 2010. Book of abstracts – FinRA, Turku, Finland, 2010. p. 116.
6. Shulekina J. Speech comprehension of children with speech impairments (abstracts) / Book of abstracts of 17 European Conference on reading 31.07 – 03.08 2011 – BelRA, Mons, Belgium, 2011. p. 77.
7. Шулекина Ю.А. Выявление и коррекция нарушений смыслового восприятия речевого высказывания у младших школьников с общим недоразвитием речи / Ю.А. Шулекина / М.: МГПУ, 2008. www.disserr.ru/catalogue/code-13.00.03--p-1.html
8. Шулекина Ю.А. Особенности смысловой обработки речи у детей в условиях речевого дизонтогенеза / Актуальные вопросы современной логопедии. Материалы науч-практ конф. / Ю.А. Шулекина / М.: НОЧУВПО «МСГИ», 2009. с. 73-77.
9. Шулекина Ю.А. Психолингвистический анализ смыслового восприятия речевого высказывания (в условиях речевой патологии) / Ю.А. Шулекина / LAP Lambert Academic Publishing, GmbH&Co. KG, 2011.

УДК: 376.36-053.4

ВЫЯВЛЕНИЕ РЕЧЕВЫХ И ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ НАРУШЕНИЙ У ДЕТЕЙ РАННЕГО ВОЗРАСТА В УСЛОВИЯХ КОНСУЛЬТИРОВАНИЯ

Югова О.В.

У статті описано порушення раннього мовленнєвого та пізнавального розвитку дітей, представлено напрями та зміст корекційної допомоги.

В статті описані порушення раннього речевого і пізнавального розвитку дітей і представлені напрями і содержание корекційної допомоги.

This article described the disorders of early speech and mental development and presented the directions and content of correctional work.